

verkeerde generaliseering ontstaan is; en dat — om niet meer te noemen — JENSEN met den held van het Babylonische GILGAMESCH-epos niet slechts den Griekschen ODYSSEUS, maar ook onzen Heiland identificeert!

In de tweede plaats geldt ook voor ons de boven gestelde eisch van voorzichtigheid; en dat te meer, waar de ontleeningshypothese altoos een tweesnijdend wapen is: wie lichtvaardig inwerking van het Oosten op Griekenland aanneemt, die breekt daarmee feitelijk de kracht van zijn verzet, wanneer, gelijk reeds in de oudheid geschied is, niet minder lichtvaardig het omgekeerde beweerd wordt. Terugkeer tot het standpunt der kerkvaders is voor ons dan ook evenzeer onmogelijk, als aanvaarding van de hypothese omtrent een Semitische oerbevolking in Hellas, of van FOURRIÈRE's Danietentheorie; en wanneer men slechts met de „gemeene Gratie” rekt, dan zijn dergelijke theorieën — ik wees er reeds op — niet alleen overbodig, maar zelfs hinderlijk.

Voor ons ligt — en dit is tevens mijn *derde* opmerking — de voorname beteekenis der moderne opvattingen in iets anders: ze ligt hierin, dat, dank zij den nieuwen ontdekkingen, *heel het probleem van karakter veranderd is*: het gaat thans niet meer allereerst om de inwerking van het Oosten op bepaalde punten der antieke kultuur, op de Grieksche filosofie of Grieksche kunst of Grieksche religie, al blijkt die inwerking ook grooter en algemeener te zijn geweest dan nog niet zoo lang geleden werd aangenomen: het gaat om veel meer dan dat: de strijd over afhankelijkheid of zelfstandigheid der Helleensche kultuur heeft een hoogere oplossing gevonden in het inzicht in den *samenhang* van al de landen der oudheid, van heel de oude historie, in het hervinden van den gemeenschappelijken bodem, waarop het oude geestesleven is